## Andrea Kovács: Monuments of Medieval Liturgical Poetry in Hungary. Sequences – Critical edition of melodies. Musica Sacra Hungarica 1

Liszt Ferenc Academy of Music – Church Music Research Group – Argumentum Publishing House, Budapest 2017, 735 s. ISSN 2498-9185. ISBN 978-963-7181-55-9

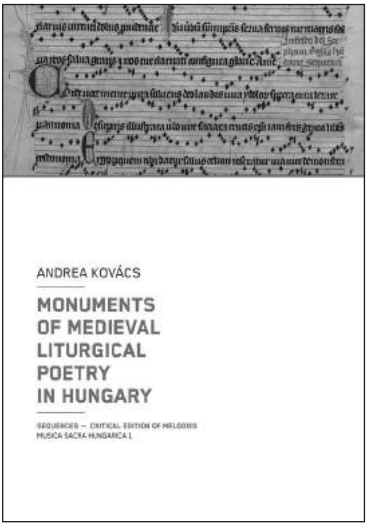


Monumentálna publikácia maďarskej muzikologičky Andrey Kovács *Monuments of Medieval Liturgical Poetry in Hungary. Sequences – Critical edition of melodies* sprístupňuje kompletný repertoár stredovekých sekvencií v podobe kritickej edície melódií. Toto obdivuhodné dielo nadväzuje na prácu Benjamína Rajeczkého *Melodiarium Hungariae Medii Aevi I. Hymny et Sequentiae* z roku 1956 a po šesťdesiatich rokoch prináša doplnenú, kritickú edíciu 287 sekvencií, ktoré sa používali v stredovekých rukopisoch a v najstarších tlačiach z prelomu 15. a 16. storočia v stredovekom Uhorsku. Podľa slov autorky základným cieľom publikácie bolo spracovanie materiálu všetkých známych stredovekých liturgických kníh s notáciou i bez hudobného zápisu, kompletne i fragmentárne zachovaných. Kniha sa skladá z dvoch základných dielov (350 a 385 strán).

Úvodný diel (prvých 350 strán) prináša stručné zhrnutie cieľov, predmetu a metodológie spracovania špecifického stredovekého hudobného žánra, ktorým sekvencie sú. Špeciálna pozornosť sa venuje charakteristike sekvencií uhorského pôvodu a liturgickým, textovým a melodickým variantom jednotlivých sekvencií. Nasleduje súpis spracovaných rukopisov s notáciou, bez notácie, fragmentov a tlačí. Samostatné časti (kapitoly) prvého dielu práce tvoria opisy edičných princípov (spôsob zápisu melódie, textu, systém poznámok k melódiám i k textu), poznámky k obsahu samotného korpusu melódií (rozdelenie na starý, prechodný a nový štýl). Všetky sekvencie sú uvedené aj v samostatnej textovej podobe v pôvodnej latinčine a v anglickom preklade. Prvý diel uzatvárajú indexy (abecedný, podľa liturgických sviatkov, abecedný index podľa zoradenia v edícii).

Druhý, ťažiskový a hlavný diel publikovanej práce (385 strán) tvorí melodický korpus sekvencií, ktoré sú radené v dvoch hlavných kategóriách – ako sekvencie v starom a prechodnom štýle a sekvencie v novom štýle. Každá hlavná kategória sa ďalej člení na podkategórie podľa hudobného obsahu (podľa tonálneho zaradenia).

Výsledné analýzy a vyhodnotenia repertoáru sa realizovali i na základe štúdia prameňov s incipitovým uvádzaním jednotlivých spevov. Zbieranie údajov a informácií obsiahnutých v rubrikách sa podľa slov autorky ukázalo ako dôležité a užitočné z viacerých dôvodov, pričom viedlo k prekvapivým a neočakávaným výsledkom. Analýza rubrík pomohla získať ucelenejší obraz o konkrétnych liturgických sláveniach a následne i o presnej liturgickej pozícii danej sekvencie. Rubriky poskytli

množstvo cenných informácií pre hodnotiace východisko ohľadom objasnenia pôvodu rukopisu. Zhromaždený repertoár sekvencií bol prepísaný do súčasnej notácie, pričom bol pripravený poznámkový aparát k vyhodnoteniu charakteristík a textových alebo melodických odchýlok jednotlivých spevov. Okrem melódií kniha sprístupňuje samostatne všetky texty sekvencií v pôvodnej latinskej verzii spolu s prekladom do anglického jazyka.

V rámci hodnotenia stredovekého repertoáru autorka predstavuje viacero typologicky príbuzných skupín sekvencií. Ako prvú, základnú a ťažiskovú skupinu určuje 54 sekvencií (resp. 64 sekvencií[1]), ktoré sa nachádzajú v pramennej základni každej diecézy. Tieto spevy tvoria obsahový základ stredovekého repertoára tohto špecifického žánra v materiáloch stredovekého Uhorska. Ide o spevy, ktoré pochádzali z temporálu (najdôležitejšie sviatky cirkevného roka ako napr. Advent, Vianoce, Veľká noc, Zoslanie Ducha Svätého a i.), alebo patrili k sláveniam najväčších a najvýznamnejších svätcov (napr. sv. Martin, sv. Štefan mučeník, sv. Ján apoštol, sv. Neviniatka, Ján Krstiteľ, Assumptio BMV, sv. Katarína a i.). Väčšinu týchto sekvencií (39) tvoria spevy z najstaršej vrstvy (tzv. starý a prechodný štýl), ktoré sú produktom sanktgallenskej školy. Medzi mladšími spevmi tejto skupiny (tzv. prechodný štýl) z 11. – 13. storočia sa objavujú sekvencie francúzskeho, juhonemeckého (augustiniáni) alebo akvilejského pôvodu. Ďalšiu dôležitú skupinu 25 sekvencií určuje Andrea Kovács ako sekvencie tzv. nového štýlu. Ich pôvod je oveľa pestrejší ako najstaršia a prechodná vrstva.

Prostredníctvom rôznych historických faktorov (politika uhorských kráľov, stredoveké štúdiá uhorských vzdelancov, šírenie monastických myšlienok a vzdelanosti – napr. dominikáni, františkáni), geografického, ekonomického alebo kultúrneho postavenia jednotlivých regiónov, sa v prameňoch objavujú mladšie kompozície z Francúzska, Nemecka, domáce – uhorské – sekvencie alebo sekvencie dominikánskeho či českého pôvodu. Česko-moravský repertoár sa objavoval v rukopisoch z Horného Uhorska/Slovenska a Sedmohradska. Sekvencie dominikánskeho pôvodu sú po prvýkrát doložené v záhrebských prameňoch. Ďalšiu skupinu spevov (16) tvoria kompozície, ktoré sa objavujú ako alternatívne alebo pridané varianty pri najvýznamnejších sviatkoch temporálu i sanktorálu. Až na jednu výnimku pochádzajú všetky z nemeckého prostredia. Poukazujú na kultúrne kontakty menších regiónov (napr. prítomnosť pražskej sekvencie na sviatok sv. Václava v rukopisoch z Horného Uhorska/zo Slovenska alebo z Ostrihomu dokumentuje historicko-politické udalosti a recepciu českého repertoáru v hornouhorskom prostredí. Špecifickú skupinu tvorí 69 sekvencií nového štýlu, ktoré pochádzajú z rôznych liturgických tradícií. Väčšina z nich bola komponovaná na konkrétny sviatok niektorého európskeho svätca alebo určená na špecifický mariánsky sviatok. Veľkú časť týchto spevov tvoria nemecké sekvencie, ktoré vznikli na sviatky dôležitých regionálnych svätcov (napr. sv. Agnesa, sv. Barbora, sv. Dorota, sv. Servác, rôzne sviatky Panny Márie a i.), ďalej dominikánske, františkánske, české, česko-moravské alebo i domáce, uhorské kompozície. Ďalšiu špeciálnu skupinu 39 sekvencií starého typu tvoria príklady, ktoré sa zachovali len ojedinele, pričom ich presné zaradenie do centrálneho uhorského repertoára je diskutabilné a sprevádzané skôr inštitucionálnymi alebo dokonca osobnými predpokladmi a vzťahmi. Väčšina zo záverečných 99 najvzácnejších príkladov je dokumentovaná len v jednom alebo v dvoch kódexoch alebo tlačiach. Ide o sekvencie v novom štýle, datované do 14. – 16. storočia, ktoré sú často neznámej proveniencie a pôvodu. Veľká časť týchto kompozícií však pravdepodobne pochádzala zo stredovekého Uhorska (Záhrebu, Sedmohradska, Horného Uhorska/Slovenska)

[1] Záhrebské rukopisy neobsahujú výber sekvencií 55 – 64, resp. sekvencia na sviatok sv. Imricha *Stirps regalis proles regis* absentuje v prameňoch zo Sedmohradska.

a vznikla na základe aktuálnych miestnych liturgických potrieb.

V rámci celkových hodnotení určuje Andrea Kovács jednu tretinu všetkých sekvencií (108) ako kompozície, ktoré pochádzajú z nemeckej oblasti. Približne tretinu tvoria kompozície v tzv. prechodnom štýle (94). Obe záverečné štatistiky svedčia o silnej a tradičnej orientácii liturgie stredovekého Uhorska smerom k Nemecku. Sekvencie francúzskeho pôvodu (38) alebo dominikánske kompozície (24) zastávajú dôležité postavenie, ale zastúpené sú v oveľa menšom rozsahu.

Špeciálnu pozornosť venuje autorka sekvenciám uhorského pôvodu (za domáce sekvencie určuje 33 spevov; k týmto spevom priraďuje ďalšiu skupinu 18 sekvencií, ktoré vykazujú určité domáce prvky a charakteristiky). Medzi typické domáce spevy sú radené predovšetkým kompozície (5) na sviatky uhorských kráľov sv. Štefana, sv. Imricha a sv. Ladislava (*Corde voce mente pura, Novum genus melodiae, Stirps regalis proles regis, Laetabundus et canorus, Novae laudis attollamus*), ako aj sekvencie na rôzne liturgické slávenia cirkevného roka – temporálu i sanktorálu (sv. Martin – *Gloriosus Christus rex humilis*, confessor – *Quem invisibiliter,* nedele – *Omnes una celebremus,* sv. Vojtech – *Corona sanctitatis et immortalitatis*), ktoré vznikli v stredovekom Uhorsku a v iných európskych liturgických tradíciách sa nepoužívali.

Sedem ďalších jedinečných sekvencií sa zachovalo v prameňoch zo Záhrebu a až na jednu výnimku pochádzajú zo 14. storočia (de BMV*: Collaudemus venerantes nostri regis, Mira mater exstitisti,* sv. Demeter: *Gaude turba caelestium*, sv. Katarína: *Haec est dies salutaris*, sv. Alžbeta: *Jucundetur plebs fidelis*, sv. Vavrinec: *Inflammemur ad agonem*, sv. Hieronym: *Laude lauda gens Slavorum*, na nedele: *In valle miseriae*). Osobitne cennú skupinu tvorí 16 sekvencií, ktoré sa nachádzajú buď len v jedinom zdroji, alebo sú určené pre menšie cirkevné centrá (spoločenstvá) a nemajú žiadne zahraničné paralely (napr. pavlínske a sedmohradské pramene, sviatky: sv. Michal, sv. Mikuláš, Panna Mária Snežná, sv. Helena, sv. Sofia, sv. Barbora, sv. Elígius, sv. Anna, sv. Egídius a i.). Špecifickú skupinu predstavuje päť sekvencií, ktoré sa opäť zachovali len v Záhrebe, ale ich pôvod je neistý (mariánske sekvencie *de BMV*: *Caeli quondam roraverunt, Florens Jesse virgula, Te collaudat caelestis curia, Te honorant superi* a veľkonočná sekvencia *In ara lucis hostiam*). Ako samostatnú skupinu označuje Kovács 13 sekvencií, ktoré sú v európskych rukopisoch známe, ale v uhorských prameňoch sú melodicky alternatívne spracované (ich špecifická kombinácia textov a melódií je známa len z uhorských prameňov).

Autorka publikácie sa v ďalšej časti prvého dielu zaoberá hlavnou charakteristikou liturgických a textových variantov sekvencií. Určuje základnú skupinu centrálnych uhorských rukopisov a ťažiskové liturgické slávenia, ktoré obsahovali aj spevy sekvencií (temporál i sanktorál). Pozornosť venuje špeciálnym lokálnym i regionálnym tradíciám, v rámci ktorých sa objavujú i vzácne a ojedinelé príklady iných spevov na hlavné sviatky liturgického roka (napr. záhrebské rukopisy). Osobitne bohatú variabilitu v repertoári reprezentujú najmä mariánske sekvencie. V publikácii sa veľká pozornosť venuje i kritickej analýze melodických verzií jednotlivých spevov, ktoré sú rozdelené do štyroch geograficky špecifikovaných skupín (Ostrihom, Horné Uhorsko/Slovensko, Sedmohradsko, Záhreb).

Výber prameňov, ktoré boli v publikácii spracované, zahŕňa najmä stredoveké rukopisy z časového obdobia od konca 11. do konca 16. storočia (47 notovaných, 48 nenotovaných), ďalej vybrané inkunábuly a tlače z prelomu 15./16. storočia (23), vybrané fragmenty (20, najmä z Rakúska (Güssing) a Maďarska, 1 z Chorvátska a 1 z Maďarska), a rukopisy zo 17. a 18. storočia zo Záhrebu a pavlínskeho pôvodu (tieto rukopisy kodifikovali archaickú podobu stredovekej liturgie i v novoveku napriek liturgickej reforme po Tridentskom koncile).

Edičné princípy zápisu melódií i textov sú prepracované na základoch systému RISM, starších publikácií maďarských muzikológov (B. Rajeczky, J. Szendrei, L. Dobszay)[2] a citovanej literatúry, pričom sú pružne a logicky doplnené špecifickým opisom individuálnych

prvkov niektorých spevov. Mimoriadne cenné sú najmä špeciálne poznámky k jednotlivým sekvenciám (s. 54* – 95*), ktoré obsahujú základné informácie k pôvodu spevu, odkazy na základnú literatúru (Chevalier,[3] Analecta Hymnica,[4] Holl[5] a Rajeczky[6]) a najdôležitejšie výsledky porovnávacích analýz a vyhodnotení špecifických prvkov daného spevu.

Publikované vydanie melódií stredovekých sekvencií by malo byť podľa slov autorky prioritne určené pre súčasných interpretov. Publikácia je ale určená i hudobným historikom s možnosťou ďalšieho vyhodnotenia a komparácie repertoáru sekvencií.

Pri celkovom pohľade na toto obdivuhodné vydanie repertoáru sekvencií stredovekého Uhorska môžeme s úctou konštatovať, že mimoriadne obohacuje základňu výskumov, analýz a sprístupňovania stredovekej hudobnej kultúry širokej odbornej i laickej verejnosti. Obrovským záberom spracovaných materiálov nadväzuje na staršie i novšie práce maďarských muzikológov (Dobszay, Szendrei, Kiss, Czagány, Gillányi, Szoliva).[7] Škoda, že autorka do záverečnej výstavby pramenného korpusu stredovekých sekvencií nezahrnula výsledky výskumov fragmentov z územia Slovenska (edícia *Catalogus fragmentorum cum notis musicis medii aevi in Slovacia I – IV*[8]) alebo napríklad i kompletný kódex z roku 1379 *Misál i. č. 87* z Východoslovenského múzea v Košiciach, ktorý obsahuje 22 sekvencií.[9] Výhrady máme i voči používaniu termínu Horné Uhorsko (historické pomenovanie nie je v súčasnosti akceptovateľné), ktoré by sme aktualizovali súčasným pomenovaním – Slovensko (prípadne by sme navrhovali skôr duálne používanie: historické pomenovanie Horné Uhorsko – dnešné Slovensko, podobne i v prípade Sedmohradska). Napriek drobným výhradám považujeme publikovanú prácu za dielo, ktoré vynikajúcim spôsobom kompletizuje a sprístupňuje sekvencie ako špecifický stredoveký hudobno-poetický žáner.

*Eva Veselovská*

---

2 *Melodiarum Hungariae Medii Aevi I. Hymny et sequentiae.* Benjamin RAJECZKY (ed.). Budapest : Zeneműkiadó Vállalat, 1956. *Monumenta Monodica Medii Aevii, Antiphonae*, Band V/I – III, Benjamin RAJECZKY – Janka SZENDREI – László DOBSZAY (eds.). Kassel; Basel, etc. : Bärenreiter, 1999. *Responsories*. Vol. I, II. Janka SZENDREI – László DOBSZAY (eds.). Budapest : Balassi Kiadó, 2013.

3 CHEVALIER, Ulysse: *Repertorium hymnologicum.* Louvain : Imprimerie Polleunis & Ceuterick, 1892 – 1904.

4 *Analecta Hymnica Medii Aevi. I-LV.* Carl Maria DREVES – Clemens BLUME – Henry Marriott BANNISTER (eds.). Leipzig : Fues's Verlag, 1886 – 1922.

5 HOLL, Béla: *Repertoirum Hymnologicum Medii Aevi Hungariae*. In: *Fragmenta et Codices in Bibliothecis Hungariae*. Subsidia I. Budapest : Országos Széchényi Könyvtár, 2012.

6 *Melodiarum Hungariae Medii Aevi I. Hymny et sequentiae.* Benjamin RAJECZKY (ed.). Budapest : Zeneműkiadó Vállalat, 1956.

7 Pramenné edície rukopisov v edícii *Musicalia Danubiana*; práce publikované v edícii *Monumenta Monodica Medii Aevi,* monografie a štúdie.

8 Eva VESELOVSKÁ: *Catalogus fragmentorum cum notis musicis medii aevi – Archivum Nationale Slovacum*. Ed. *Catalogus fragmentorum cum notis musicis medii aevi in Slovacia, Tomus III*. Bratislava: Ústav hudobnej vedy SAV, 2014. Eva VESELOVSKÁ: *Catalogus fragmentorum cum notis musicis medii aevi e civitate Schemnitziensi*. Ed. *Catalogus fragmentorum cum notis musicis medii aevi in Slovacia, Tomus II*. Bratislava : Ústav hudobnej vedy SAV, 2011. Eva VESELOVSKÁ: *Catalogus fragmentorum cum notis musicis medii aevi e civitate Tyrnaviensi*. Ed. *Catalogus fragmentorum cum notis musicis medii aevi in Slovacia, Tomus IV*. Bratislava : Ústav hudobnej vedy SAV, 2015. Eva VESELOVSKÁ: *Catalogus fragmentorum cum notis musicis medii aevi e civitatibus Modra et Sanctus Georgius*. Ed. *Catalogus fragmentorum cum notis musicis medii aevi in Slovacia. Tomus I.* Bratislava : 2008.

9 VESELOVSKÁ, Eva – ADAMKO, Rastislav – BEDNÁRIKOVÁ, Janka: *Stredoveké pramene cirkevnej hudby na Slovensku*. Bratislava : Slovenská muzikologická spoločnosť – Ústav hudobnej vedy SAV, 2017, s. 120-126.